

Гейнц Р. М. **Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України** / Р. М. Гейнц // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 30. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 86 – 93

*Гейнц Р.М., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження поняття послуги здійснюється багатьма науками: економічною теорією, психологією, соціологією, соціальною філософією тощо. Суттєве зростання ролі послуг у цивільному обігу сприяло підвищенню уваги до відносин, що виникають у сфері їх надання наукою цивільного права та знайшло своє відображення у відповідних нормативно-правових актах, зокрема ЦК України.

Питання правового регулювання послуг та договорів, якими опосередковується їх надання було і залишається предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: М. І. Брагінського, В. А. Васильєвої [1], В. В. Вітрянського, Н. В. Дроздової [3], С. Ємельянчика [4, 5], О. С. Іоффе, М. В. Кротова, В. В. Резнікової [8], Д. І. Степанова [10], Н. В. Федорченко [11], Є. Д. Шешеніна та інших.

На сьогодні наука цивільного права не виробила єдиного підходу до поняття «послуги», адже існує деяка непогодженість із приводу того, що складає зміст послуги як об'єкта цивільних прав, які характеристики послуги необхідно враховувати при відокремленні послуги як правової категорії від послуги як економічної категорії. З огляду на багатогранність поняття послуги, виникає потреба з'ясування сутності послуги як об'єкта цивільних прав, оскільки це дасть змогу удосконалити існуючий правовий режим регулювання послуг відповідно до вимог сьогодення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування підходу, який обрав законодавець в Цивільному кодексі України до поняття послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до ст. 177 ЦК України послуги є одним із об'єктів цивільних прав, однак розділ III «Об'єкти цивільних прав» не містить їх легального визначення. Нормативне визначення послуг відсутнє і в главі 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення». Не розкриває ЦК України і обсяг поняття послуг. Проаналізувавши зміст поняття «послуги», що вживається у цілій низці як законодавчих, так і підзаконних нормативно-правових актів, можемо констатувати, що їх визначення суттєво різняться між собою.

В навчальній літературі послуга визначається як дії чи діяльність, здійснювані на замовлення, що не мають матеріального результату [13, с. 56]. Послуги – це правомірні дії суб'єктів правовідносин, в результаті яких задовольняються певні потреби інших осіб. Виконання послуг також має прикінцевий результат, але як правило він не має чітко уречевленого характеру, крім того, такий результат може бути навіть не наявним [12, с. 272].

Теоретичний аналіз визначення сутності послуги як правової категорії свідчить, що наукові дефініції поняття «послуга» різняться між собою. За визначенням С. Ємельянчика послуга – це дія (діяльність), спрямована на задоволення особи, яка виражається у відсутності втілення у певному майновому результаті, що є невіддільним від самої діяльності, якість якого не може гарантуватися і який безпосередньо споживається у момент її здійснення [5, с. 108]. Н. В. Дроздова характеризує послугу як дію, виражену в конкретному корисному результаті, що створено працею особи (юридичної або фізичної), нематеріальним (неречовим) за формою, який невідокремлений від діяльності його виконавця і становить об'єктивно досяжні зміни у зовнішньому світі або стані суб'єкта (духовному, фізіологічному чи психологічному) [3, с. 14]. Н. В. Федорченко вважає, що у правовому розумінні під послугою необхідно розуміти діяльність, яка здійснюється для виконання цивільного

обов'язку і не пов'язана зі створенням майнового блага [11, с. 241]. На думку Д. Степанова послуга як різновид об'єктів цивільних правовідносин виражається у вигляді певної правомірної операції, тобто у вигляді низки доцільних дій виконавця або у діяльності, що є об'єктом зобов'язання, яка має нематеріальний ефект, несталий речовий результат або уречевлений результат, пов'язаний з іншими договірними відносинами, і характеризується властивостями здійсненності, невід'ємності від джерела, миттєвої споживаності, неформалізованості її якості [10, с. 217].

Систематизуючи існуючі концепції розуміння сутності послуг, В. В. Резнікова, зводить їх до дев'яти, наголошуючи, що найбільшого поширення в юридичній літературі отримало визначення послуги як діяльності, що не має уречевленого результату (О. С. Іоффе, Є. Д. Шешенін та ін.) [8, с. 61]. В межах цієї концепції за критерієм стійкості уречевленого результату виділяють «послуги» та «напівпослуги» («квазіпослуги») чи «так звані послуги», що мають нестійкий уречевлений результат. Для них є типовою відсутність ознаки невідчутності, а в окремих випадках – миттєвої споживаності, хоча остання ознака має характер універсальної [8, с. 62].

Достатньо багато уваги В. В. Резнікова приділяє концепції визначення сутності послуг через категорію «благо», яка, як стверджує науковець, «визнається в економічній та правовій доктрині доволі перспективною» [8, с. 65]. При цьому В. В. Резнікова зауважує, що послуги як благо визначаються в кінцевому рахунку або через діяльність, або через результат діяльності, в тому числі такий, що не має уречевленої форми [8, с. 66].

Д. І. Степанов зауважує, що послуга є специфічною дією, і тому, щоб визначити сутність послуги, необхідно вказати ознаки цієї дії, відмежувати її від дій іншого роду. Далі дослідник зазначає, що послуга є складним явищем: у послугі є певна ціль, яка переслідується при її наданні, а також певний ефект, який отримується від послуги [10, с. 177].

Проаналізувавши поняття об'єкта цивільного права за ЦК України, С. Сліпченко прийшов до висновку, що в ст. 177 ЦК України законодавець

розкриває поняття об'єкта через узагальнюючий термін «благо». Самі ж блага поділяються на два різновиди – матеріальні і нематеріальні. Зі змісту наведеної статті випливає, що за межами цієї пари (матеріальні та нематеріальні) блага, як об'єкти цивільних прав, існувати не можуть [9, с. 82].

Таким чином, можна зробити висновок, що послуга як об'єкт цивільних прав є благом. З огляду на загальні ознаки послуги як правової категорії послугу слід віднести до благ нематеріальних.

Відповідно до ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Аналіз закріпленого в ЦК України визначення «договору про надання послуг» свідчить про наступне: по-перше, наданню послуги завжди передують замовлення на її надання; по-друге, послуга не існує до моменту її надання (послуги не можна накопичити); по-третє, послуга споживається у процесі вчинення певної дії чи здійснення певної діяльності. Послугу неможливо прийняти до того часу, поки не розпочатий процес її надання, і навпаки, неможливо прийняти після її надання. В окремих випадках впродовж певного часу з моменту закінчення процесу надання послуги зберігається її корисний ефект.

Отже, поняття послуги не зводиться до дії чи діяльності, а розглядається як окреме явище. Надання послуги, як правило, забезпечується шляхом здійснення однієї чи декількох послідовних дій, тобто через «вчинення певної дії» або «здійснення певної діяльності». Таку дію (дії) можна іменувати способом надання послуги. Наприклад, надання послуги перевезення пасажирів та багажу забезпечується діяльністю перевізника, послуга зберігання – діями зберігача, які спрямовані на збереженість речей поклажодавця тощо. Під час виконання відповідних дій, зміст яких залежатиме від виду послуги, знаходитиме прояв процес надання послуги, а їх черговість – порядок надання

послуги.

В літературі зазначається, що під «здійсненням визначеної дії» розуміють фізичне переміщення об'єктів матеріального світу шляхом здійснення механічних рухів, а під «здійсненням визначеної діяльності» – форму впливу на навколишній світ, що містить в собі ціль, засіб, результат і сам процес [14, с. 342–343].

Викладене дає підстави для розмежування понять «послуга» та «надання послуги». Однак, з огляду на невіддільність процесу надання послуги від виконавця послуги зазначені поняття «послуга» та «надання послуги» є взаємопов'язаними.

Для правильного розуміння сутності «послуг», необхідно відмежувати їх від «робіт». В літературі зазначається, що «роботи» – це діяльність, результати якої мають матеріальний вираз і можуть бути реалізовані для задоволення потреб юридичних і фізичних осіб. У той час «послуги» – це діяльність, результати якої не мають, як правило, матеріального виразу, вони реалізуються і споживаються в процесі здійснення цієї діяльності [6, с. 826].

Отже, коли йдеться про діяльність у формі «робіт», то споживача, власне, цікавить кінцевий результат такої діяльності, що набуває певної матеріалізованої форми, тобто такий об'єкт цивільних прав як «результати робіт». Коли ж йдеться про послуги як об'єкт цивільних прав, то до уваги береться не сам результат, який споживається при здійсненні діяльності, а дії, які до нього призвели. Тобто, всім послугам властива одна спільна ознака – результату передують здійснення дій, які не мають матеріального змісту. ... При наданні послуг продається не сам результат, а дії, які до нього призвели [6, с. 827]. Послуги – це певна діяльність, що не пов'язується зі створенням речі, однак яка сама по собі породжує відповідне благо, що має споживчу вартість і внаслідок цього стає об'єктом цивільних прав [7, с. 385].

З огляду на зазначене, більш переконливими є погляди тих науковців, які визначають правову категорію послуги як благо, що знаходить свій вияв в діяльності, а не лише через діяльність як процес. Адже поняття «послуга» і

«діяльність» не є синонімами. [2, с. 19]. Сутність робіт, як зазначалося вище, також розкривається через діяльність, але благом тут виступає саме «результат робіт». Цілком слушним є твердження В. А. Васильєвої про те, що «як правова категорія, послуга – це вид суспільного блага, за допомогою якого задовольняються потреби шляхом вчинення суб'єктом дій (здійснення діяльності), у корисних властивостях яких і полягає суб'єктивний інтерес особи» [1, с. 95].

Цінність для замовника за договором про надання послуг має саме послуга, яка є нематеріальним благом, що має споживчу вартість, отримання якого забезпечується шляхом здійснення виконавцем певної діяльності, яка не має уречевленого результату. При наданні послуги її результат є невід'ємним від процесу надання послуги, а процес споживання послуги збігається в часі із процесом її надання.

Аналіз різноманітних поглядів на категорію послуги, які представлені в юридичній літературі, їх нормативно-правове регулювання дає підстави для висновку, що послуга як об'єкт цивільних прав – це благо, що знаходить свій вияв в діях (діяльності) особи, яка їх (її) здійснює. Результат послуги проявляється в корисному ефекті дій послугонадавача. Він залежить як від поведінки послугонадавача (його вмінь, навиків, відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків), так і від споживача послуги. Кожен з них «по-своєму» може впливати на послугу: послугонадавач на якість її надання, споживач – на якість її результату, який має нестійкий характер. Нестійкість результату послуги – це його нетривалість у часі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Проведене дослідження дає підстави для висновку, що в ЦК України послуга як об'єкт цивільних прав визначається як нематеріальне благо. На основі вищезазначеного і, з урахуванням змісту ст. 901 ЦК України «Договір про надання послуг», можна вирізнити основні ознаки, які характеризують будь-яку послугу як правову категорію: 1) послуга є благом, вартість якого підлягає оцінці; 2) послуга знаходить свій вияв в діях (діяльності)

послугонадавача; 3) послуга споживається в процесі її надання; 4) результат послуги – це корисний ефект дій послугонадавача, який є нетривалим у часі.

Список використаних джерел

1. Васильєва В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: [монографія] / В. А. Васильєва. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка, 2006. — 346 с.
2. Дроздов И. А. Гражданско-правовые проблемы обслуживания жилищных помещений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Дроздов Игорь Александрович. — Санкт-Петербург, 2002. — 200 с.
3. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н. В. Дроздова. — К., 2005. — 24 с.
4. Ємельянчик С. Договір про надання послуг у новому Цивільному кодексі України / С. Ємельянчик // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 2. — С. 92—95.
5. Ємельянчик С. Послуга в цивільному праві / С. Ємельянчик // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 3. — С. 105—108.
6. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [за заг. ред. д.ю.н. Е. О. Харитонова]. — [4-е вид., доп. і перер.]. — Х. : Одиссей, 2008. — 1200 с.
7. Панченко М. І. Цивільне право України: [навч. посіб.] / М. І. Панченко. — К. : Знання, 2005. — 583 с.
8. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. — 2009. — № 1. — С. 58—68.
9. Сліпченко С. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України / С. Сліпченко // Право України. — 2007. — № 12. С. 80—84
10. Степанов Д. И. Услуги как объект гражданских прав: [монография]

/ Д. И. Степанов. — М. : Статут, 2005. — 349 с.

11. Федорченко Н. В. Загальні проблеми зобов'язань по наданню послуг / Н. В. Федорченко // Держава і право. — 2002. — Випуск 17 — С. 237—242.

12. Цивільне право України: у 2-х частинах [підручник] / за заг. ред. д.ю.н., проф. Шишки Р. Б. та к.ю.н. доц. Кройтора В. А. — Х.: Видавництво ХНУВС, 2008. — Ч. 1. — 516 с.

13. Цивільне право України: [навчальний посібник] / За ред. О. Є. Харитонов, Н. Ю. Голубевої. — К.: Істина, 2009. — 280 с.

14. Цивільне право України: в 2-х томах [підручник] / [за ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитон, Н. Ю. Голубевої]. — [вид. друге]. — Х. : Одісей, 2010. — Т. 2. — 872 с.

Гейнц Р. М. Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України

В статті розглядаються наукові підходи та загальні положення про послуги та договір, яким опосередковується їх надання. За результатами проведеного дослідження визначено законодавчий підхід, який закладено в ЦК України до поняття послуги.

Ключові слова: благо, послуга, об'єкт цивільних прав, договір про надання послуг.

Гейнц Р. Н. Услуга как объект гражданских прав за Гражданским кодексом Украины

В статье рассматриваются научные подходы и общие положения об услугах и договоре, которым опосредуется их предоставление. По результатам проведенного исследования определены законодательный подход, который заложен в ГК Украины к понятию услуги.

Ключевые слова: благо, услуга, объект гражданских прав, договор о предоставлении услуг.

Geynts R. N. Service as an object of civil rights for the Civil Code of Ukraine

The article deals with scientific approaches and general provisions on services and contract, which is mediated by their provision. According to the results of the study identified the legislative approach, which is incorporated in the Civil Code of Ukraine to the concept of service.

Keywords: good service, the object of civil rights, the contract for services.